

Archeologienota Brugge Schuttersstraat 1-7 aanpassing

Programma van Maatregelen

Bert ACKE en Maarten BRACKE

17-2-2022

1. Gemotiveerd advies

De archeologienota kadert in het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013. Naar aanleiding van een geplande aanvraag voor een omgevingsvergunning voor stedenbouwkundige handelingen te Brugge Schuttersstraat 1-7 (provincie West-Vlaanderen), gelegen binnen de afgebakende archeologische zone van de historische stadskern van Brugge, waarbij de totale oppervlakte van de betrokken percelen 300m² of meer bedraagt en de bodemingrepen groter zijn dan 100m², dient de initiatiefnemer een archeologienota toe te voegen aan de vergunningsaanvraag. De archeologienota dient opgemaakt te worden onder supervisie van een erkend archeoloog.

Deze archeologienota is een herwerking van de reeds in akte genomen archeologienota <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/notas/20326>. Omdat het ontwerpplan uit die archeologienota niet langer overeenkwam met de geplande werken, wordt een nieuwe archeologienota opgesteld met daarin de juiste versie en beschrijving van de bouwplannen. Omdat de bodemingrepen iets afwijken van die in de initiële archeologienota, is ook het advies iets gewijzigd. Inhoudelijk verschilt onderhavige archeologienota voor het overige niet van de reeds bekrachtigde archeologienota. De projectcode en de overige plannen van de eerste archeologienota blijven ongewijzigd.

Het plangebied is ca. 6524m² groot en kent een min of meer rechthoekige, zuidwest-noordoost georiënteerde vorm. In het noordoosten grenst het terrein aan de Schuttersstraat, in het zuidoosten aan de woningen langs de Jan Boninstraat en in het noorden aan de Hugo Losschaertstraat. Het terrein grenst ook over een kleine afstand rechtstreeks aan de Jan Boninstraat, door middel van een blinde muur gelegen tussen woningen nr. 27 en 31. Het plangebied is aan de noordoostzijde bebouwd, het centrale en het zuidwestelijke deel is in gebruik als tuin met daarin meerdere bomen. Op het terrein is het klooster van de zusters van Karmel gevestigd, vastgesteld als bouwkundig erfgoed, bestaande uit een rechthoekig complex met verschillende vleugels rondom een kloosterhof en ten zuidwesten palend aan grote ommuurde tuin (parallel met Hugo Losschaertstraat). Aan straatzijde: 19de-eeuwse kapel, in het verlengde een pand met oudere kern en op de hoek met Hugo Losschaertstraat, lager poortgebouw.

Het plangebied behoort tot de stadskern van Brugge, en maakt deel uit van het zgn. Ezelstraatkwartier, ten noorden van de kern. Dit kwartier, genoemd naar zijn centrale poort en handelsstraat die vermoedelijk ontstaan is circa 1200, beslaat een oppervlakte van 42 hectare. Het stratenpatroon rond en nabij het plangebied (Schuttersstraat, Hugo Losschaertstraat, Jan Boninstraat, Kalkovenstraat) is reeds af te lezen op de oudste cartografische bronnen. Het plangebied is duidelijk herkenbaar op een geschilderd plan van eind 15de-begin 16de eeuw, omgeven door bovenvermelde straten. De situatie is dan al vergelijkbaar aan de huidige: bebouwing langs de Schuttersstraat en de Jan Boninstraat, en mogelijk ook enkele huizen langs de zuidzijde van de Hugo Losschaertstraat die deel uitmaken van het plangebied. De rest van het plangebied is onbebouwd en in gebruik als tuin die via een muur afgescheiden is van de Hugo Losschaertstraat. Het plan van Marcus Gerards uit 1562-1563 is het meest gedetailleerd: centraal langs de Schuttersstraat wordt een gebouw met toren aangeduid, langs deze straat en de Jan Boninstraat is er lintbebouwing te zien. Langs de Hugo Losschaertstraat scheidt een muur het plangebied af van deze straat, en in het noordwesten van het plangebied worden binnen de muur, aan de kant van de Hugo Losschaertstraat

een aantal gebouwen weergegeven. Deze gebouwen blijven terugkomen op de plannen tot en met een kaart van 1709; vanaf de Ferrariskaart (ca. 1777) worden ze niet meer afgebeeld. Op de kaart van Marcus Gerards wordt het onbebouwde binnengebied via een enkele muren opgedeeld in een aantal afgescheiden blokken; vermoedelijk waren het tuinzones die behoorden tot de aangrenzende woningen. De Sanderuskaart uit 1641 toont een gelijkaardige situatie als de kaart van Marcus Gerards, het gebouw met de toren wordt nog steeds afgebeeld. Het is niet af te leiden of dit gebouw op de Ferrariskaart nog aanwezig is; het plangebied is op dat moment bebouwd langs de Schuttersstraat en de Jan Boninstraat, de rest van het terrein is in gebruik als tuin. In de loop van de 19de eeuw vestigen de zusters Theresianen zich binnen de gebouwen van het plangebied en komen de huidige kloostergebouwen tot stand. Sinds eind 19de eeuw lijkt er niet veel gewijzigd aan het gebouwenbestand en de invulling van het terrein. Met betrekking tot het plangebied zijn er nog een aantal interessante historische gegevens/veronderstellingen:

- Op de Poppkaart uit 1865 wordt er ten noorden van de Hugo Losschaertstraat een gracht aangeduid, loodrecht op deze straat. Op basis van historische documenten zou deze gracht initieel verder zuidwaarts doorgelopen hebben, doorheen het plangebied, en moet hier ergens een sas/sluisconstructie te situeren zijn.
- Ter hoogte van het plangebied, aan de zijde van de Schuttersstraat, was er midden 15de eeuw een 'stove'/badhuis. Dit kan afgeleid worden uit officiële documenten, nl. boetes voor overlast die werden uitgeschreven door de het stadsbestuur.

Algemeen kan gesteld worden dat het bouwblok waarin het plangebied is gelegen minstens tot de late middeleeuwen teruggaat, en dat de bebouwing zich voornamelijk situeerde in het oostelijke deel van het terrein (zoals op heden).

Nabij het plangebied gebeurden reeds enkele archeologisch onderzoeken. Bij de meeste onderzoeken werd onder het maaiveld een verstoorde (puin)laag aangetroffen, die in dikte varieerde van 0,5 tot 1,5m, maar waaronder zich wel nog relevante archeologische lagen en sporen uit de late middeleeuwen bevonden, en met plaatselijk aanwijzingen voor ploeglagen uit de 10de-12de eeuw. Archeologische sporen die opklimmen tot deze periode kunnen ook verwacht worden ter hoogte van het plangebied. Vanaf begin 16de eeuw wordt er op de cartografische bronnen stevast bebouwing aangegeven langs de Schuttersstraat, en in mindere mate langs de Hugo Losschaertstraat. De rest van het terrein was vermoedelijk hoofdzakelijk in gebruik als binnengebied. Mogelijk liep er een noord-zuid georiënteerde gracht doorheen het terrein. Restanten van zowel de oudere bebouwing als deze gracht kunnen bewaard zijn in de bodem. Binnengebieden werden dikwijls gebruikt voor ambachtelijke activiteiten, als stortplaats, als tuinzone,... en hebben - door het feit dat ze lange tijd grotendeels onbebouwd bleven – mogelijk gezorgd voor een goede bewaring van het archeologisch bodemarchief. De impact van de huidige bebouwing op deze sporen is ongekend. Er kan aan het plangebied een hoge archeologische verwachting worden toegekend voor sites met complexe stratigrafie uit de middeleeuwen en de nieuwe tijd.

De geplande werken concentreren zich voornamelijk in het noordoostelijke, bebouwde deel van het plangebied. In eerste instantie zullen een aantal gebouwen gesloopt worden. In de overblijvende gebouwen/ruimtes wordt de vloer uitgebroken, er worden nieuwe nutsleidingen aangelegd en een nieuwe vloer. Algemeen moet hiervoor rekening gehouden worden met een bodemverstoring van ca. 30 à 40cm diep. De overige werken in de bestaande gebouwen betreffen voornamelijk renovatie

van de bovengrondse delen. Andere werken waar bodemingrepen mee gepaard gaan zijn verspreid gelegen over het terrein en betreffen:

- 1: aanleg van 2 ronde septische putten, met een diameter van 2,5m en een diepte van 2,42m;
- 2: aanleg van 5 ovale regenwaterputten, 3,3 bij 4,4m groot, 2,10m diep;
- 3: aanleg van een liftput, ca. 3 bij 2m groot, ca. 1m diep;
- 4: optrekken van een nieuw gebouw, niet onderkelderd, bodemplaat wordt aangelegd op 30cm diepte, op de plek van gesloopt gebouw;
- 5: plaatselijke uitbreiding van een bestaande kelderverdieping met een trap, ca. 1 bij 4m groot en ca. 2m diep;
- 6: aanleg van een infiltratiesysteem, 53,2m² groot, met een uitgraving tot ca. 55cm diep.
- 7: 13 boringen tot maximaal 150m diep voor warmtepompen, elke boring heeft een maximale diameter van 15cm (rode cirkels op figuur hieronder, de boring is gelegen in het middelpunt van de cirkel).

Daarnaast worden diverse nutsleidingen aangelegd tussen de verschillende nieuwe nutsvoorzieningen. Het plangebied wordt dus niet integraal verstoord; het betreft vooral verspreid gelegen, dikwijls beperkte bodemingrepen van wisselende diepte.

Het plangebied kent een hoge archeologische verwachting. Op basis van enkel het bureauonderzoek kan de aan- of afwezigheid van een archeologische site niet worden aangetoond. Omdat de diepte van een eventueel archeologisch niveau en de verstoringsgraad als gevolg van de huidige bebouwing niet exact gekend is, kan niet uitgemaakt worden of de geplande werken al dan niet zullen leiden tot een vernieling van archeologische sporen. Er is in dit deel van de stad al enig archeologisch onderzoek gebeurd, waaruit blijkt dat er relevante archeologische lagen en sporen bewaard zijn onder een ophogingspakket van wisselende diepte (0,5 tot 1,5m diep). Ter hoogte van de bebouwing is de kans echter bestaande dat resten van oudere bebouwing hoger bewaard zijn, eventueel zelfs onder het huidige vloerniveau. Hoewel de geplande bodemingrepen beperkt zijn in oppervlakte en/of diepte en verspreid gelegen van elkaar, kan een gericht verder vooronderzoek op enkele plekken binnen het plangebied heel wat interessant archeologische informatie opleveren, die relevant is voor de rest van het plangebied en het bouwblok. De kans op kennisvermeerdering is dus groot. Er dient bijgevolg verder vooronderzoek te gebeuren, in uitgesteld traject omdat de terreinen pas in eigendom komen na het bekomen van de vergunning.

Gezien de ligging in een stadscontext, waarbij een complexe stratigrafie verwacht wordt, met het eventuele voorkomen van ophogingslagen, puinpakketten, funderingen,... in de bodem, is het uitvoeren van een verder vooronderzoek met ingreep in de bodem door middel van proefputten en -sleuven de enige relevante onderzoeksmethode om deze site te onderzoeken. Het doel van proefsleuven en proefputten is uitspraken te doen over de archeologische waarde van de totaliteit van een terrein door een beperkt maar statistisch representatief deel van dat terrein op te graven. Op die manier kan er een optimale inschatting gemaakt worden van het kennispotentieel aangezien deze methode informatie verschaft omtrent verspreiding, bewaring, aard en datering van de aangetroffen archeologische sporen. Het sleuvenplan, de richtlijnen en onderzoeksvragen worden hieronder voorgesteld.

2. Administratieve gegevens en afbakening

Locatiegegevens: West-Vlaanderen, Brugge, Schuttersstraat 1-7

Lambertcoördinaten onderzoeksgebied: X: 69531,24 en Y: 212055,83; X: 69999,67 en Y: 212311,71

Oppervlakte plangebied: 6524m²

Kadastergegevens: Brugge, afdeling 5, sectie E, perceel 1411A, 1411B, 979H

Het plangebied komt niet volledig in aanmerking voor verder vooronderzoek. De bodemingrepen situeren zich op enkele plekken in het centrale en oostelijke deel van het plangebied, hier worden gericht enkele proefputten en -sleuven aangelegd.

Figuur 1 Kadasterplan met afbakening van het plangebied (bron: geopunt.be).

3. Vraagstelling

Het doel van het onderzoek is het achterhalen of er op het terrein één of meerdere archeologische sites aanwezig zijn en te bepalen welke maatregelen dienen te worden genomen voorafgaand aan de verdere ontwikkeling van het projectgebied. Daarnaast kan ook de verstoringsgraad in kaart gebracht worden. Hieronder worden enkele specifieke, niet limitatieve, onderzoeksvragen weergegeven.

- Hoe is de bodemopbouw?
- Indien er oude akkerlagen worden aangetroffen: wat is de datering hiervan? Zijn er natuurwetenschappelijke methodes nodig om deze lagen verder te onderzoeken naar wat betreft samenstelling, datering, functie,...?
- Wat is de graad van verstoring binnen het plangebied?
- Zijn er archeologische sporen aanwezig?
- Welke spoorcategorieën komen voor?
- Wat is de bewaringstoestand van de aangetroffen sporen?
- Maken de sporen deel uit van één of meerdere structuren en behoren ze tot één of meerdere periodes?
- Zijn er indicaties omtrent artisanale activiteiten of aanwijzingen voor andere functionele eigenschappen?
- Wat is de relatie tussen de archeologische sporen en het landschap?
- Kunnen de aangetroffen archeologische sporen gekoppeld worden aan de invulling van het terrein zoals die te zien is op de historische kaarten, of gekend uit historische bronnen?
 - ➔ Zijn er sporen van oudere bebouwing aangetroffen?
 - ➔ Zijn er sporen aanwezig die duiden op de aanwezigheid van een gracht, met eventueel een sas/sluisconstructie?
 - ➔ Zijn er sporen te koppelen aan de voormalige inrichting als badhuis (bvb. waterreservoirs, afvoerleidingen,...)?
- Kan een archeologische site uitgesloten worden?
- Is behoud in situ mogelijk?
- Is een vervolgonderzoek noodzakelijk, en zo ja, wat is de afbakening en aan welke modaliteiten (strategie, onderzoeksvragen) moet dit voldoen? Dit vervolgonderzoek kan zich maximaal uitbreiden tot de diverse deelzones van de geplande bodemingrepen, op de rest van het terrein gebeuren geen grondwerken en is behoud in situ

4. Plan van aanpak (onderzoeksstrategie, -methode en –technieken)

Uit het verslag van resultaten kwam naar voor dat verder vooronderzoek met ingreep in de bodem door middel van proefputten en -sleuven de meest aangewezen methode is om het plangebied te onderzoeken. De afbakening van het onderzoeksgebied is te vinden op de boven- en onderstaande figuren. De voorziene onderzoeksmethode moet niet uitgevoerd worden indien de geplande werken alsnog niet zullen plaatsvinden.

Zowel het veldwerk als de verwerking en rapportage van de hieronder beschreven methode dient te voldoen aan de methodiek zoals beschreven in de Code van Goede Praktijk. Het onderzoeksdoel is succesvol bereikt indien de vraagstelling gefundeerd kan beantwoord worden.

- Randvoorwaarden

- 1) De uitbraak van de funderingen en vloerplaten dient te gebeuren in aanwezigheid van een archeoloog.
- 2) Het bestaande gebouwenbestand blijft grotendeels behouden. Bij de uitvoering van het verder vooronderzoek wordt hier rekening mee gehouden (denk aan: beperkte beweegruimte voor machines, stabiliteit van de gebouwen steeds voor ogen houden bij uitgravingen, eventueel nog in gebruik zijnde nutsleidingen en -voorzieningen,...).
- 3) Raakvlak wordt tijdig op de hoogte gebracht van de start van het onderzoek.

- Proefputten en -sleuvenonderzoek

Teneinde na te gaan of er archeologisch relevante grondsporen aanwezig zijn binnen het onderzoeksgebied, dient gebruik gemaakt te worden van de inplanting van verschillende proefputten en proefsleuven in het onderzoeksgebied. Deze putten en sleuven bevinden zich op de plek waar de bodemingrepen zijn gepland, en kunnen dus niet aangelegd worden volgens een vast raster.

Conform de Code van Goede Praktijk versie 4.0, hoofdstuk 8.6.3. *Proefsleuven en proefputten op sites met complexe verticale stratigrafie* dient met volgende bepalingen rekening gehouden te worden:

- Proefsleuven hebben tot doel een (voornamelijk horizontaal) ruimtelijk inzicht in de archeologische site te verwerven, proefputten hebben tot doel een zicht te krijgen op de stratigrafische opbouw van de te onderzoeken zones.
- Hierbij worden:
 - proefsleuven: enkel aangelegd tot op het eerste archeologisch leesbare niveau (opgravingsvlak) met als doel een horizontaal ruimtelijk inzicht van de archeologische site te verwerven;
 - proefputten: aangelegd met een opgravingsvlak per archeologisch relevant niveau om een zicht te krijgen op de verticale stratigrafische opbouw van de te onderzoeken zones. Elke proefput wordt gezien als een beperkte opgraving en wordt zodanig geregistreerd. Van proefputten wordt in de regel de volledige stratigrafische sequentie onderzocht. De diepte van de proefput omvat alle aanwezige sporen, voor zover dit relevant is voor de

vraagstellingen van het onderzoek. Na het opgraven van elk vlak wordt geverifieerd, op basis van de vaststellingen uit de putwanden en door middel van lokale verdiepingen van het opgravingsvlak, of er zich dieperliggende niveaus met archeologische sporen of vondsten voordoen. In voorkomend geval wordt een nieuw opgravingsvlak aangelegd en onderzocht. Indien de diepte van de proefput de natuurlijke ondergrond in stratigrafisch primaire positie niet bereikt, worden per proefput enkele boringen of sonderingen tot in de natuurlijke ondergrond in stratigrafisch primaire positie geplaatst om de stratigrafie in kaart te brengen, indien dit relevant is voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen

- Een combinatie van proefsleuven en proefputten behoort tot de mogelijkheden indien dit leidt tot een optimale informatieverwerving.

Er worden in totaal 3 proefputten en 5 proefsleuven aangelegd:

- Werkput 1: proefput, 4 x 3m, op de plek van de noordelijke regenwaterput.
- Werkput 2: proefput, 4 x 3m, op de plek van de meest zuidelijke van de 2 centrale regenwaterputten.
- Werkput 3: proefput, 4 x 3m, op de plek van de meest oostelijke van de 2 zuidelijke regenwaterputten.
- Werkput 4: proefsleuf, 2 x 1m, aangelegd in de noordelijke gebouwwleugel.
- Werkput 5: proefsleuf, 2 x 1m, aangelegd in de oostelijke gebouwwleugel.
- Werkput 6: proefsleuf, 2 x 1m, aangelegd in de zuidelijke gebouwwleugel.
- Werkput 7: proefsleuf, 2 x 1m, aangelegd in de westelijke gebouwwleugel.
- Werkput 8: proefsleuf, 4 x 2m, aangelegd ter hoogte van het infiltratiesysteem.

Conform de bepalingen uit de Code voor Goede Praktijk, worden de proefputten (werkputten 1, 2 en 3) onderzocht tot op de moederbodem (= volledige stratigrafische sequentie). Indien deze moederbodem bvb. wegens veiligheidsredenen niet wordt bereikt bij het uitgraven van de put, dan kan naar de volledige stratigrafische sequentie gepeild worden via boringen.

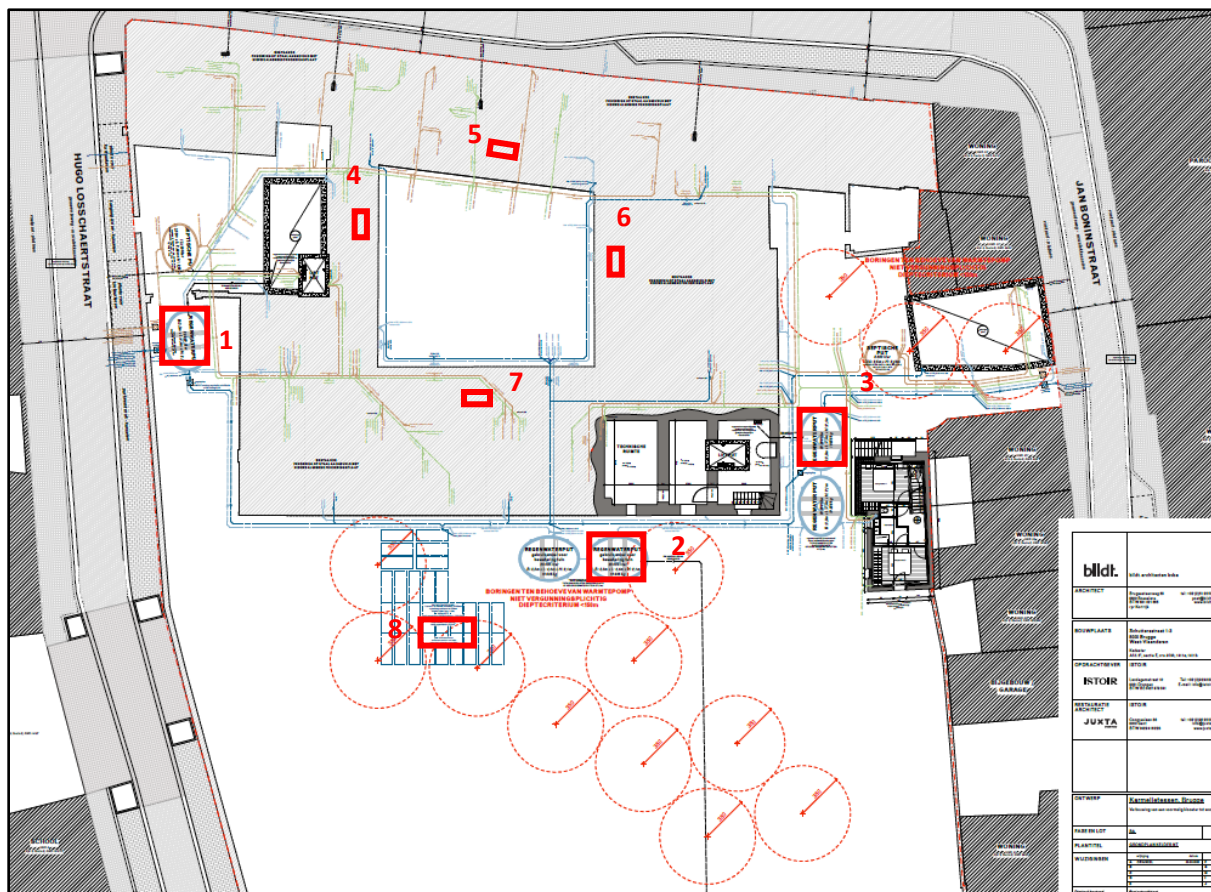
De proefsleuven worden in regel aangelegd tot op het eerste archeologisch leesbare niveau, en maximaal tot op de geplande verstoringsdiepte vermeerderd met een archeologische buffer van 30cm. Concreet komt dit neer op 70cm maximale diepte voor sleuven 4, 5, 6 en 7 en 85cm maximale diepte voor sleuf 8.

Indien er tijdens het onderzoek oude akkerlagen worden aangesneden (cf. het onderzoek aan de Ezelstraat 42-44) dan worden deze bemonsterd met het oog op datering en samenstelling. Deze bemonstering wordt uitgevoerd in samenspraak met de archeologen van Raakvlak.

Voor de uitvoering van het onderzoek wordt verwezen naar hoofdstuk 8.6.1. *Proefsleuven en proefputten generiek* en 8.6.3. *Proefsleuven en proefputten op sites met complexe stratigrafie* van de Code van Goede Praktijk versie 4.0. Het onderzoek van elke proefput wordt aanzien als een opgraving. Voor de uitgraving tot op het eerste vlak en de afgraving van homogene puin- of ophogingslagen wordt gebruik gemaakt van een graafmachine met een niet-getande graafbak. De

verdieping naar een volgend vlak gebeurt pas als het bovenliggende vlak geregistreerd en onderzocht werd.

De putten worden na het onderzoek terug gedicht. Eventuele sporen worden afgedekt met geotextiel, waarboven een pakket aanvulzand wordt gelegd, zodat bij latere uitgravingen duidelijk wordt dat men het archeologische niveau nadert.

Figuur 2 Proefputten en proefsleuven aangeduid op het funderings- en rioleringsplan (bron: initiatiefnemer).

5. Gewenste competenties

Het team voor het proefsleuvenonderzoek moet bestaan uit minstens 2 archeologen met minstens 40 werkdagen veldervaring met proefsleuvenonderzoek. Minstens 1 van deze archeologen dient ervaring te hebben met onderzoek van meerperiodesites. Minstens 1 van deze archeologen dient minstens 200 werkdagen ervaring te hebben met onderzoek in stedelijke contexten. Indien natuurlijke aardkundige eenheden in stratigrafisch primaire positie aanwezig zijn, wordt een aardkundige of assistent-aardkundige ingezet.

6. Voorziene afwijkingen ten aanzien van de Code van Goede Praktijk

Er zijn geen voorziene afwijkingen.